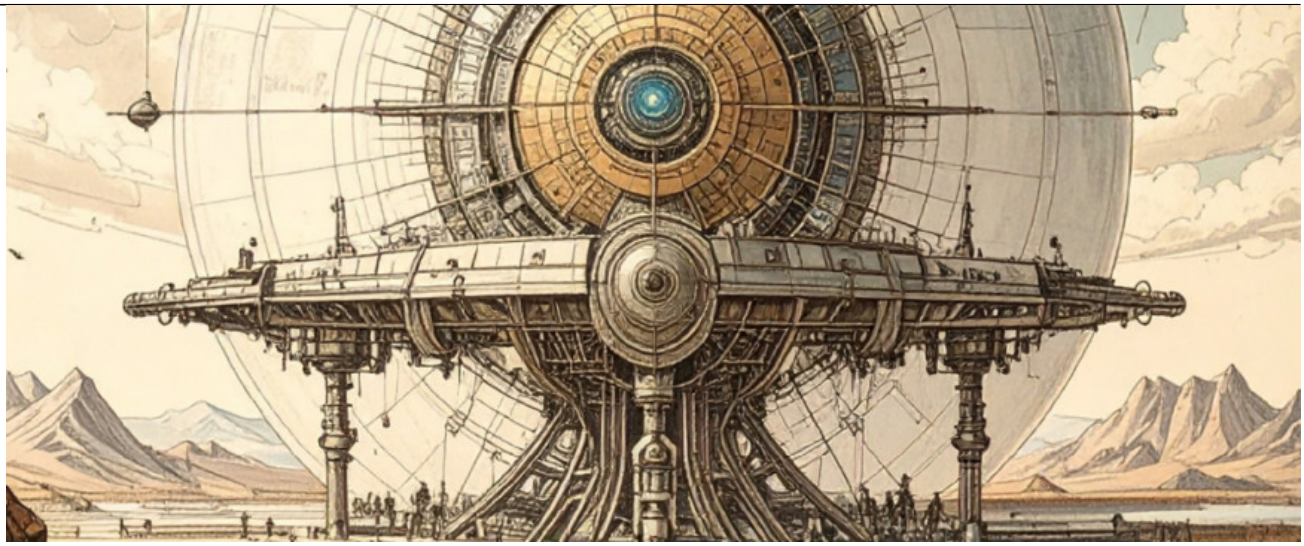

Francis Fukuyama igazság(osság)áról

2025 október 02. Flag

Szöveg méret

90
Mentés

- 0

Értékelés kiválasztása Még nincs értékelve

Mérték

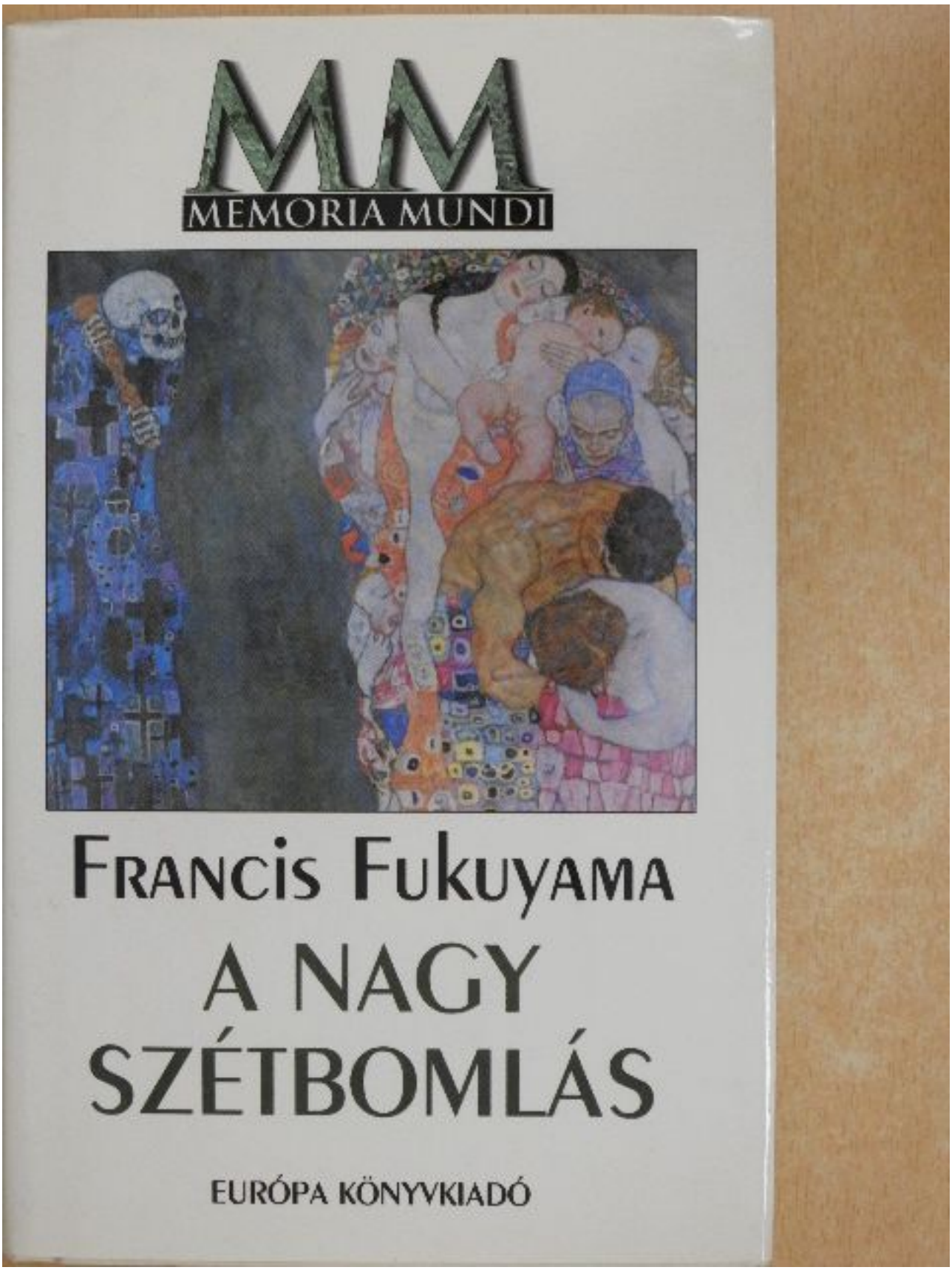
Kevés közgondolkodó tudja meg?rizni hirtelen támadt világhírnevét, az amerikai politikai filozófusnak alighanem mégis sikerült. Talán azért, mert konzervatívoknak is van mondanivalója?

Francis Fukuyama (1952) *A történelem vége* cím? 1989-es dolgozatában, illetve az abból írt, *A történelem vége és*

az utolsó ember (1992, magyarul 1994, 2022, 2024) cím? könyvében azt állítja, hogy a kommunizmus bukásával nem egyszer?en a hidegháború vagy a háború utáni történelem sajátos szakasza, hanem maga a történelem érhet véget, vagyis az emberiség közpolitikai és politikai-ideológiai fejl?dése jutott el végpontjához, és a nyugati liberális (értsd parlamenti) demokrácia mint az emberi kormányzás végs? formája vált egyetemessé. Hegeliánus gondolatmenetével nemcsak sokak csodálatát, hanem számtalan bírálatot is kapott vélt történelmi triumfalizmusa okán. (A munka – megítélésem szerint épp ellenkez?leg – nagyon is pesszimistának is tekinthet? egyúttal, hiszen az általa bemutatott *utolsó ember* éppenséggel már egy olyan embert takar, akinek már nincs miért küzdenie és nincsenek is értékei.) A Stanford Egyetem Nemzetközi Politikatudományi Központjának vezet? kutatója számos, liberálisnak tartott agytrösztben, illetve nem kormányzati szervezetben tevékenykedik tanácsadóként, többek közt a Soros Györgyhöz köthet? *Action for Democracy*ban is. Az elmúlt években rendszeresen bírálta a liberalizmus helyett a (politikai) kereszténységet zászlajára t?z? Magyarországot és (a korábbi konzervatív vezetés?) Lengyelországot, kijelentve, ezek az országok letértek a „liberális demokrácia” útjáról, az európai normakövetésr?l. Tavaly úgy nyilatkozott, hogy Magyarország valójában nem tartozik az EU-hoz, mert már nem demokrácia. Vajon téved-e ítéletében? Mit állít ma a liberalizmusról, annak fundamentumáról és a jelenlegi Nyugat állapotáról?

Krízisben

Induljunk ki az els? állításból: Magyarország letért a „helyes útról”. A politikai filozófus eredetileg 2022-ben, magyarul *A liberalizmus vessz?futása* címmel 2024-ben megjelent m?vében már úgy vélte, el kell ismerni azt, hogy a modern társadalmak általában mély krízisben vannak erkölcsi relativizmusuk miatt, mert az emberek növekv? sokasága gondolja, hogy minden értékrend alapvet?en szubjektív. Ezenkívül – ahogy Fukuyama rámutat – a „posztmodernizmus” még ennél is messzebbre vitte a társadalmakat: egyre általánosabbá válik az a nézet is, hogy még a tényszer? megfigyelés is szubjektívvé válhat. Ha visszatekintünk a politikai filozófus korábbi munkáira, akkor látható, hogy már 1999-ben, a magyarul 2000-ben *A Nagy Szétbomlás: az emberi természet és a társadalmi rend újjászervezése* címmel megjelent m?vében helyesen, arra hívja fel a figyelmet, hogy a modern liberális demokráciák valódi problémája az, hogy immáron nem veszik adottnak kulturális alapjukat, és még hivatalos intézményeikben sem található olyan garancia, amely biztosítaná, hogy az adott társadalom a korábbi, sikerre vezet? kulturális értékeket és normákat a technológiai, gazdasági és társadalmi változások közepette is meg?rizze. S?t, épp ellenkez?leg, ezek az ellentétes folyamatok inkább er?södnek napjainkban.

Egyéni döntések negatív externáliái

A történelem végér?l 1989-ben alkotott tételét 2002-ben, a magyarul egy évvel kés?bb *Poszthumán jövend?nk: A biotechnológiai forradalom következményei* címmel megjelent munkájában kiegészítette a tudományos fejl?dés

perspektívája miatt. Azt állította, hogy a történelem mindaddig nem érhet véget, amíg a természettudományok és a technika területén folytatódik az elképeszt? fejl?dés, mert a tudományos-technikai forradalom változatlanul zajlik, a tudományos fejl?dés révén az emberiség történelmének egyik – ha nem éppen a legjelent?sebb – felível? szakasza következhet el, méghozzá beláthatatlan perspektívákkal kecsegtetve. Különösen a biotechnológia és az emberi agy m?ködésének jobb megértése már politikai szempontból is óriási lehet?ségeket kínál, ám egyúttal súlyos kockázatokkal is járhat. Ezért Fukuyama úgy látja, hogy valójában az igazi kérdés az, vajon a jelenlegi tudományos áttörések és paradigmaváltó eredmények olyan körülményeket teremtenek-e, amelyek között a biotechnológiával kapcsolatos egyéni döntések – például a „designer babies”, azaz génmódosított gyermekek lehet?sége – negatív externáliát vonhat maga után, és hosszabb távon az egész társadalom szenvedheti meg a következményeket. Ennek a félelemnek az egyik alapját az adta, hogy az amerikai Legfels?bb Bíróság 1992-ben a Planned Parenthood kontra Casey-ügyben hozott ítéletében az egyének kezébe helyezte az élethez (és a halálhoz) való jogról való döntést a családtervezés során. (2022-ben hatályon kívül is helyezte a bírói testület ezt a Roe kontra Wade-ügyben hozott 1973-as ítélettel együtt.)

Fukuyama szerint – mivel a negatív externáliák nem múlnak el mintegy „maguktól” – ha nem sikerül globálisan szabályozni ezeket a folyamatokat, annak komoly és kezelhetetlen kockázatai lehetnek az emberiség számára, hiszen érinti az emberi lényeget, és egyben a (liberális) demokrácia jöv?jét is. Ezek a szabályok ugyanis nemcsak jogokat, hanem – ahogy Fukuyama is hangsúlyozza – kötelezettségeket is rónak a „közjó” érdekében. Ezek a kötelezettségek nem a semmib?l fakadnak, és az értékek tekintetében sem lehetnek semlegesek – fogalmaz ismét a politikai filozófus –, hanem alapjuk annak elfogadása, hogy a legfontosabb dolog, ami bennünket korlátoz, az a fizikai testünk épsége, egysége és annak védelme, megbonthatatlan integritása. Hozzáteszi még azt is, hogy mindez igaz akár önmagunkkal szemben is, hiszen például az öngyilkossági kísérlet során az államnak kötelessége segítséget nyújtani az életmentés érdekében, szabályozni és kikényszeríteni a sürg?sségi orvosi ellátást. (Természetesen az eutanázia és az azzal kapcsolatos vita ezt a kérdést is érinti, de – jelenlegi ismereteink szerint – általános szabályként mindenhol büntet?jogi szankciókkal sújtják a segítségnyújtás elmulasztását.)

Emberi természetünk

Ehhez *A liberalizmus vessz?futásá*ban még azt is hozzáf?zi: „Az a fajta liberalizmus, amelyik az értékek tekintetében könyörtelenül semlegesnek akar mutatkozni, végül azért fordul önmaga ellen, mert magának a liberalizmusnak az értékét is megkérd?jelezi, és olyasmi lesz bel?le, ami már nem liberális.” Tehát az értékek nélküli liberalizmus nem is lehet az elérend? állapot az emberiség fejl?dése szempontjából sem – így a demokrácia szempontjából sem. Fukuyama az 1989-es alapeszméjével összhangban az emberi természetet tartja a politikai rend és a liberális demokrácia alapvet? elemének, így annak megváltoztatása kritikus kérdés. Az „ember feljavításának” transzhumanista projektje tehát magát a liberális társadalom jöv?jét is alapvet?en fenyegeti, és ezért azt kockáztatja, hogy a történelem mintegy újraindulhat. Részben azért, mert az emberi jogok és az emberi természet közötti kapcsolat ma már nem nyilvánvaló, ahogyan egyre többen tagadják azt, hogy létezik emberi természet, és így – sokak szerint – a jóról és a rosszról alkotott felfogásunknak semmi köze ahhoz. Ahogy Fukuyama megjegyezte a *Poszthumán jövend?nk*ben, ez azért kritikus kérdés, mert a létez?, jelenlegi emberi természetünk tölti meg állandó tartalommal azt a fogalmat, amelyet önmagunkról mint fajról alkotunk.

Ezért Fukuyama számára csak egyetlen lehetséges megoldás létezik, mégpedig a biotechnológiák szigorú ellen?rzésének bevezetése – els?sorban az emberi természet védelme érdekében. Fukuyama 2003-ban írt munkájában azt is kiemelte, hogy a génmanipulációval kapcsolatos ellenérzések és aggályok legnagyobbrészt a zsidó–keresztény tradíciókat követ?, vallásos emberek oldaláról fogalmazódnak meg, mert valójában a kereszténység alapvet? tanításai közé tartozik az, hogy minden ember, társadalmi helyzetét?l függetlenül, egyenl? méltósággal rendelkezik, s ezért egyenl? tiszteletre is jogosult. A politikai filozófus azt is hozzáteszi, hogy a vallás mellett az emberi természet lehet csak az, ami meghatározhatja a legalapvet?bb értékeinket. Ezért az emberi természetünk alakítja és határozza meg, illetve korlátozza a különféle politikai rendszereket is. Így, ha az emberi természetet a modern tudomány alapjaiban képes újraformálni, vagyis azt, hogy mik vagyunk, szintén alapvet?en változtathatja meg a (liberális) demokráciát és magának a politikának a természetét.

A legveszélyesebb gondolat

Furcsa felszabadítási mozgalom alakult ki a fejlett világban, számol be Fukuyama *A liberalizmus vessz?futásá*ban: a transzhumanizmus az emberiség biológiai határainak meghaladását t?zte ki célul. Ha – tegyük fel – a teljes emberi genetikai állomány módosítható lesz a transznem?séghez való jog érdekében, hol lesz a határ? Lehet-e olyan eset, amikor eredetileg nem emberi lénynek ugyanakkora egyenl? méltóság jár? Ez pedig egyfajta születési

arisztokráciát idézhet el?, amely éppen a (módosított) természetre hivatkozva fogja az els?séget megkövetelni. Fukuyama szerint ezért a világ legveszélyesebb gondolata a transzhumanizmus eszméje, mert az embernek a társadalom középpontjában kell állnia, nem kerülhet ki onnan, megszüntetve a humanizmus által létrehozott antropocentrikus világképet. Úgy véli, az emberi autonómia – a liberalizmus leglényegesebb „ígérete” – a legfontosabb, mert az emberek nem csupán önmaguk számára követelik meg a tiszteletet, hanem olyan, rajtuk kívül álló dolgok esetében is elvárják azt másoktól, mint például a vallási meggy?z?dés, a társadalmi szabályok és hagyományok, és ez még akkor is igaz, ha az egyének számára sokba kerül. Ez a vörös vonal, vagyis a tisztelet elvárása és kikövetelése emeli a középpontba az emberi autonómiát, a támadhatatlan és szabad emberi méltóság legbens?bb magját, végs? soron a természett?l elkülönült emberi min?séget, amelynek határán belül maradhat ember az ember. Vagyis Fukuyama gondolatmenete feltételezi az alapvet? normák, például a férfi és a n?i nem fogalmának, illetve magának az emberi természetnek a védelmét is.

Kereszténység

Bármily meglep? is, de a humanista – és biokonzervatívnak titulált – Fukuyama, akinek történetesen chicagói kálvinista teológiai tanár volt az édesapja, itt valójában a kereszténységet emeli filozófiájának középpontjába. „Az autonómiáról, azaz a választásról a nyugati gondolkodás már régóta úgy tartja – írja *A liberalizmus vessz?futásá*ban –, hogy ez a tulajdonság teszi az embert emberré, emiatt ez egyben az emberi méltóság alapja. Az egész történet a Teremtés könyvéig, Ádámig és Éváig nyúlik vissza: Ádám és Éva Isten parancsát megszegve eszik a jó és a rossz tudásának fájáról, és emiatt ki?zik ?ket az Édenkertb?l. Rosszul döntenek, és ez az eredend? b?n szabadítja az emberre a fájdalmat, a fáradozást és a munkát. Ugyanakkor felruházza az emberiséget az erkölcsi döntés képességével is, amellyel az eredend? ártatlanság állapotában nem rendelkeztek. Ez a választási képesség az embert köztes erkölcsi státuszba emeli. Magasabb rend? lesz, mint a teremtett természet többi része, mert az állatokkal vagy növényekkel ellentétben képes választani, és nem pusztán a természete irányítja; de alacsonyabb rend?, mint Isten, mert rosszul is választhat.” Fukuyama szerint – összhangban az 1992-ben megjelent alapm?vével – az emberi természet ugyanakkor a politikai rend és a liberális demokrácia gy?zelmének alapvet? eleme, és a demokrácia nem más, mint a kereszténység szekularizált formája, ahogy Jürgen Habermas is kifejti a *Time of Transitions* (2006; *Zeit der Übergänge*, 2001) cím? munkájában.

Márpedig, ha Fukuyamának igaza van a történelem végér?l, akkor az értékek totális egyenl?ségét elvet?, konzervatív jobboldali kormányzatokat bírálni ezen filozófiai talapzatról és az antropocentrikus világkép, vagyis a humanizmus alapján aligha lehet. Mi több, az emberiség történelme során talán még sosem volt akkora szükség beazonosíthatóan értékalapú, egyértelm?en értelmezhet? erkölcsi mércét állító és garanciális elveket biztosító, az ember autonómiáját és az emberi természetet is védelmez? filozófiára, mint éppen most!

Vegyük észre tehát – akár még a szokatlannak is t?n? – szövetségeseinket az emberiesség védelmében – az emberiség és az utódaink érdekében!

Lovászy László

A szerz? jöv?kutató, volt miniszeteri biztosm az NKE címzetes docense

Nyitókép: Amikor a technológiai szingularitás megvalósul – Heltai Ákos grafikája

www.orszagut.com

Ajánló